

LITTERATUR

LÄRDOMAR FRÅN KOREA

Försvarsstabens livaktiga krigshistoriska avdelning har vid sidan av sina planerade arbeten om Karl X Gustavs krig startat en nyttig och rikt illustrerad skriftserie, kallad »Aktuellt och historiskt» (Hörsta förlags a.-b., pris 7:50). Avsikten är att här publicera kortare artiklar om äldre och samtida krigshistoria av mera allmänt intresse. Av de fyra bidragen i det nu föreliggande första häftet handla inte mindre än tre om Korea.

Avdelningschefen, överstelöjtnant Börje Furtenbach, inleder med en initierad och redig studie av Koreakrigets militära lärdomar. Han är med rätta ytterst försiktig i sina kommentarer. Koreakriget var olikt alla andra. Politiska synpunkter påverkade krigföringen i ovanligt hög grad. Man behöver endast erinra om att kommunisternas stora operations- och underhållsbaser i Manchuriet voro fredade för det amerikanska bombflygets anfall liksom också transporterna fram till Jaluloden. Den amerikanske delegaten Austin karakteriserade en gång läget på ett träffande sätt: »Spjutspetsen befinner sig i Korea, men skaffet och de händer, som hålla i detta, äro i Manchuriet.»

Också de rent militära och geografiska förhållandena voro egenartade. De nordkoreanska trupperna voro oerhört överlägsna, när spelet öppnades sommaren 1950. Om anledningen härtill berättar kapten Arne Stade i sin värdefulla uppsats om »En nation — två arméer». Amerikanerna litade inte mer än jämnt på presidenten Syngman Rhee och hans regering. För att hindra honom att göra en »befrielseaktion» norrut ville man endast ge Sydkorea en armé, som hade karaktär av polistrupp. På motsidan hade man inte sådana bekymmer. Med sovjetrysk hjälp uppsattes en modern stötarmé i Nordkorea, som utrustades med de av civilbefolkningen fruktade pansarförbanden och understöddes av stridsflygplan. De civila i Nordkorea utnyttjades hänsynslöst som bärare i den besvärliga underhållsorganisationen.

De politiska och militära särförhållandena i Koreakriget äro så påfallande för alla iakttagare, att man enligt Furtenbach ständigt måste fråga sig om inte krigserfarenheterna från detta frontavsnitt mer eller mindre sakna allmänt bevisvärde. Det är skäl att lägga dessa ord på minnet, när man går att studera kapten Stades andra artikel i häftet, som handlar om FN-flygets insatser i Korea.

Stade konstaterar till en början att FN-flygets understöd till arméstridskrafterna under det första krigsåret knappast blev så betydande som man möjligen kunde ha förväntat. Det är svårt för en icke-

fackman att yttra sig i denna fråga, men ingen mindre än chefen för samma landstridskrafter har förklarat, att det bara var tack vare hjälpen från flyget som det icke blev någon totalevakuering av Korea under den första röda stormfloden.

Sitt huvudintresse ägnar Stade åt »Observation Strangle» — den verksamhet FN-flyget bedrev under de båda sista krigsåren för att isolera slagfältet och förhindra en ny storinvasion från kommunisternas sida. Flera kritiker ha hävdad, att flyget misslyckades i sin uppgift att leda krigföringen i Korea. Det visade sig omöjligt att strypa förbindelserna till fronten, och den röda armén var efter ett års taktisk bombning bättre utrustad än den var, när operationen sattes i gång. Visserligen kom ingen ny kommunistisk storoffensiv i gång, men — förklarar författaren — det är inte heller bevisat att det förelåg några planer härpå. Hans slutsats blir att systematisk förbindelsebekämpning från luften saknar självständig operativ betydelse. Avgörande roll kan de få bara som taktiskt led i en större operation, där armén är stridshandlingens främste bärare.

Det finns säkerligen mycket att anföra mot detta inlägg i den eviga debatten vapenslagen emellan, och det hade varit motiverat om någon representant för flygvapnet också fått tillfälle att yttra sig i frågan i denna försvarets gemensamma tidskrift. Chefen för Fjärran östern-flyget, general Weyland, lämnade förra året en givande rapport om FN-flygets insatser i Korea och samtidigt ett svar på kritiken, som författaren bort taga ställning till. Rapporten är återgiven i *Air University Quarterly Review* nr 3, 1953. Den ständiga bombningen av fiendens förbindelselinjer, som Weyland åskådliggör med talande siffror, gav FN-trupperna rörelsefrihet och höll den röda armén på defensiven. Låt vara att politiska skäl höllo kommunisterna tillbaka. Den avgörande frågan är ändå, om de över huvud taget voro i stånd att föra fram sitt tunga artilleri till en ny storoffensiv. Om så inte var fallet, kan man då påstå att FN-flyget misslyckades?

Något i skymundan för Koreadebatten kommer major Herman Müllerns högintressanta studie om Sveriges järnmalm och de krigförandes planer åren 1939—1940. Författaren anser på till synes goda grunder att man på allierat håll överdrev betydelsen för Tyskland av vår järnmalm. För de krigförande makterna var Skandinavien i första hand eftertraktat för sina flyg- och flottbaser. Frågan om järnmalmen hade enligt honom ingen avgörande betydelse för händelseutvecklingen.

Alf Åberg.

OFFICIELLA KOMMUNIKÉER

Talleyrands bekanta yttrande om att »orden äro till för att dölja tankarna» synes åtminstone i fråga om det internationella diplomat-språket äga en allmängiltighet, som väl står sig genom tiderna. Det innebär givetvis inte, att det politiska umgänget staterna emellan alltid skulle utesluta all uppriktighet eller att diplomaterna skulle hysa

Litteratur

någon allmän motvilja mot att tala sanning. Det endast uttrycker den obestriddiga sanningen, att mångtydiga, vilseledande eller t. o. m. rent osanna uttalanden och kommunikéer i alla tider varit hjälpmedel i den politiska kampen staterna emellan, och att i denna kamp »les raisons d'état» måste väga tyngre än vederbörande statsmäns och (eller) diplomaters personliga känslor. Under det senaste världskriget ha ju särskilt Hitler och Ribbentrop, Stalin och Molotov visat prov på den mest hänsynslösa användning av lögnen som politiskt stridsmedel mot fiender och neutrala, vad de båda sistnämnda beträffa även gentemot bundsförvanterna, USA och Storbritannien.

Men välformulerade kommunikéer och uttalanden av tvivelaktigt sanningsvärde användas inte endast för att vilseleda yttre fiender, neutrala och (ev.) bundsförvanter, de äro också ett viktigt hjälpmedel för att påverka den egna befolkningen. Och detta är naturligtvis ännu viktigare i de demokratiska än i de totalitära staterna. Där man inte har en välorganiserad statspolis och en likriktad press till sitt förfogande för »folkviljans» dirigerande, måste man så mycket mera lita till en välredigerad propaganda för att få folket med sig och få det att villigt åtaga sig de offer, som krävas för det politiska målets uppnående. Det gäller också därvid att handskas varligt med ett så farligt ting som sanningen och att endast i väl avvägda portioner och i lämplig blandning servera denna till »folket». Att de västerländska demokratiernas ledare även i detta hänseende väl hållit måttet är ju icke ägnat att förvåna. Många exempel på deras höga standard även härutinnan finnas att hämta från det senaste världskriget.

Ovanstående reflexioner ha föranletts av ett studium av den senast utkomna delen av Churchills stora verk om det andra världskriget, närmast av det kapitel som handlar om den misslyckade polska resningen i Warszawa sommaren 1944. Huvuddragen av denna tragiska och ärofulla episod i det polska folkets kamp för sin frihet torde redan vara läsarna av denna tidskrift väl bekanta. En rekapitulation av händelseförloppet, sådant det tedde sig från London, är dock måhända på sin plats; den är hämtad ur Churchills egen skildring, kapitlet »The martyrdom of Warszawa».

Utgångsläget för resningen var följande. I slutet av juli närmade sig de ryska arméerna, tätt bakom de vikande tyskarna, på bred front floden Weichsel. I Warszawa väntade den polska »underjordiska garnisonen» under befäl av »hemarméns» chef, general Bor (— Komorowski), på det rätta ögonblicket att träda i dagen och befria huvudstaden från de tyska trupperna. General Bor hade av den polska London-regeringen fått bemyndigande att själv bestämma tidpunkten för resningens igångsättning. Den 22 juli hade polackerna uppsnappat en arméorder vid den 4:e tyska pansararmén, vilken anbefalldes tillbakagång bakom Weichsel. Samma dag gingo ryssarna söder om Warszawa över floden, och patruller ur armén Rokossowsky stötte österifrån fram mot Warszawas förstad Praga. Den 29 juli sände radiostationen »Kosziuski» i Moskva ett budskap från den polska kommunistiska s. k. befrielsekommittén till Warszawas befolkning, som uppmanades att utan dröjsmål aktivt träda in i kampen mot tyskarna.

I radiobudskapet hette det bl. a.: »För Warszawa, som aldrig gav upp kampen utan kämpade vidare, är tidpunkten för handling redan inne.» Den 1 augusti på eftermiddagen igångsattes resningen.

Rörande läget under de närmast följande dagarna, sådant det uppfattades i London, skriver Churchill: »Nyheterna (om resningen) nådde London följande dag, och vi väntade oroligt på vidare nyheter. Sovjets radio var tyst och den ryska verksamheten i luften hade upphört. Den 4 augusti igångsatte tyskarna motanfall från de stödjepunkter som de höllo överallt i staden och dess förstäder. Den polska regeringen i London framhöll för oss det livsviktiga behovet av tillförsel per flyg. Insurgenterna hade nu emot sig fem i hast sammandragna tyska divisioner. 'Hermann Göring-divisionen' hade transporterats upp från Italien, och ytterligare två SS-divisioner ankommo snart därefter.» Vad som hänt var i själva verket att armén Rokossowsky, som under sin framryckning till utkanterna av förstaden Praga mött ytterst svagt motstånd, plötsligt avbrutit sin framryckning, att de ryska flygplanen, som under föregående dagar flitigt kretsat över Warszawa, fr. o. m. den 2 augusti varit fullständigt försvunna och att den ryska artillerielden den 3 augusti plötsligt tystnat. Bakom de då uppnådda linjerna skulle den ryska armén under ca fem veckor stå tyst, överksam och orörlig i väntan på att den polska hemarmén, som inne i staden kämpade för dess befrielse och sitt eget liv, i enlighet med Stalins planer förintades av tyskarna. Först den 10 september, då armén Bors öde redan var praktiskt taget beseglat, sattes anfallet mot Praga åter i gång, dock för att efter dess erövring avbrytas vid Weichsels östra strand, m. a. o. utan att bringa polackerna i Warszawa någon hjälp. Den 3 september måste den starkt decimerade polska armén, som då led brist både på ammunition och livsmedel, ge sig åt tyskarna.

Det råder intet tvivel om att Churchill — liksom även president Roosevelt — klart insåg, att tragedien i Warszawa var resultatet av ett vidrigt svek från Sovjets sida, att Stalin med full avsikt, under utlovande av snar hjälp, lockat den polska hemarmén till resning för att sedan lämna den åt sitt öde. På detta sätt befriades han ju på ett bekvämt och billigt sätt från den starkaste motståndaren mot sina planer på Polens underkuvande. Det måste alltså också ha stått klart för Churchill, att armén Rokossowskys långa överksamhet framför Praga berodde på Stalins order, och att dennes vägran att låta Västmakternas flygplan efter sina hjälpflygningar till Warszawa landa på sovjetiska flygplatser ingick i hans planer på Polen, och slutligen att den ryska offensiven under stridens slutskede endast var en skenmanöver. Att förutsätta något annat vore en orealistisk underskattning av hans intelligens. För övrigt ha vi hans egna ord på att han genomskådat Stalins svek (i ovannämnda kapitel, »The martyrdom of Warszawa»): »Följande dag (den 11/9) besatte ryssarna förstaden Praga, men framryckte inte längre. De ville få de icke-kommunistiska polackerna fullständigt förintade, men samtidigt hålla föreställningen, att de avsågo att undsätta dem, vid liv.»

Sett mot denna bakgrund ger det hyllningsanförande, som han den

Litteratur

5 oktober, alltså två dagar efter Warszawas fall, höll i parlamentet, en speciell belysning åt problemet officiella uttalanden och sanningen. Det är inte återgivet i hans bok, men lyder enligt parlamentstrycket sålunda.¹

»Jag har ett meddelande att lämna. Jag är övertygad om att jag uttrycker Underhusets känslor, liksom också H. Maj:ts regerings, när jag bringar den polska hemarmén och den polska civilbefolkningen min hyllning på grund av deras hjältemodiga kamp i Warszawa. Deras motstånd mot en överväldigande övermakt under otroligt svåra förhållanden nådde den 3 oktober sitt slut efter en strid, som varat i 63 dagar. *Trots sovjetarméns alla ansträngningar kunde de starka tyska ställningarna vid Weichsel inte erövrats och undsättning inte hinna fram i tid.* Brittiska, amerikanska, polska och ryska flygare gjorde vad de kunde för att bispringa polackerna i Warszawa, men ehuru det polska motståndet därigenom förlängdes utöver vad man ansett möjligt kunde stridens utgång icke ändras. — — —

Warszawas slutliga fall, som inträffat vid en tidpunkt då de allierade arméerna överallt äro segerrika och Tysklands slutliga nederlag är i sikte, måste innebära ett mycket hårt slag för alla polacker. I ett sådant ögonblick önskar jag uttrycka vår aktning för alla de polacker som föllo, kämpade eller led o i Warszawa och vår sympati för den polska nationen vid denna smärtsamma förlust. Vår övertygelse att deras lidandes dagar snabbt närma sig sitt slut är orubblig.

När de allierades slutseger vunnits skall Warszawas hjältesaga icke bli glömd. Den skall förbli ett odödligt minne för polackerna och för frihetens vänner i hela världen.»

Till ytterligare belysning av det inledningsvis framlagda problemet må ännu ett anförande av Churchill i parlamentet här återges i utdrag. Det hölls den 27 februari 1945, åtta dagar efter återkomsten från konferensen i Jalta, vid vilken den polska nation som några månader tidigare så värtaligt hyllats för den hjältemodiga kampen för sin frihet, slutgiltigt offrades av sina västerländska bundsförvanter för att hålla »uncle Joe» god och rädda enigheten mellan de tre stora. I sin strävan att försvara Jalta-överenskommelsen och övertyga parlamentet om dess hållfasthet yttrade premiärministern bl. a. följande:

»Det intryck jag förde med mig tillbaka från Krim och från alla mina andra personliga sammanträffanden är, att marskalk Stalin och Sovjets ledare önska leva i hedersam vänskap och likställighet med de västliga demokratierna. Jag har också den känslan att deras ord är deras borgen. *Jag känner inte till någon regering som, även till sin egen skada, står säkrare fast vid sina åtaganden än Sovjetunionens.* Jag avböjer bestämt att ge mig in på någon diskussion om ryssarnas trovärdighet. Det är ju alldeles uppenbart att dessa frågor beröra hela världens framtid. Dyster skulle i sanning mänsklighetens framtid te sig om en förfärlig schism skulle uppstå mellan Västerens demokratier och den ryska Sovjetunionen.»

Med tanke på Sovjets svekfulla underkuvande av Baltikum 1939—

¹ Kursiveringarna av undertecknad.

1940, och dess anfall på Polen och på Finland 1939¹, med vilka samtliga länder det hade ingått de mest bindande nonaggressionspakter, på Katyn-morden, vilkas verkliga karaktär vid denna tidpunkt måste ha stått fullt klar även för den brittiska regeringen, samt slutligen på Stalins förrädiska politik vid resningen i Warszawa 1944, måste man nog anse att Churchills förtroendevotum för Stalin et consortes innebära en »overstatement». Men den förmodade eller verkliga statsnyttan krävde väl då, som vid så många andra tillfällen, att den värnlösa Sanningen offrades på Politikens altare.

Erik de Laval.

OLAVUS PETRI

Robert Murray: Olavus Petri. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag. Malung, 1952. 160 s.; kr. 9:—.

Teologie doktor Murray, som förut dokumenterat sig genom en akademisk avhandling om Stockholms kyrkostyrelse intill 1630-talets mitt², har för en större allmänhet framlagt en bild av den svenska reformationens portalfigur. Närmaste anledningen har varit 400-årsminnet av hans död den 19 april 1952. Litteraturen om Olavus Petri är ju ganska rikhaltig, men hans verksamhet kräver i sin mångsidighet en sammanfattning, som bygger på nyare forskning.

Om hans personliga öden är föga nytt att berätta, men författarens förtrogenhet med tidens kyrkliga liv har tillåtit honom att ställa reformatorns verksamhet i klarare belysning än förut varit möjligt. Framställningen är i huvudsak kronologisk, men med talrika sidoblickar till samtida företeelser, och en välgjord avslutning skildrar människan bakom verket. Ett brett utrymme har även givits den politiska bakgrunden, kanske alltför brett, då Olavus Petri synbarligen följt sitt eget mål, tämligen obekymrad om politiska konjunkturer. Rötterna till hans eget tankeliv ha mindre beaktats.

Hans läroår i Tyskland, så litet kända, ha av författaren tillmätts en avgörande betydelse, ehuru man blott indirekt av hans litterära produktion kan dra slutsatser därom. I Wittenberg kunde han ju tillgodogöra sig lärdomar från en elit av samtidens banérförare. Själv fann han dock snart sin egen väg.

I själva verket torde hans inhemska erfarenheter i än högre grad

¹ Herr Molotovs stora tal inför Högsta Sovjet den 31 oktober 1939 ang. Sovjetunionens utrikespolitik torde inte ha varit den brittiska regeringen obekant. Det innehöll bl. a. följande sats: »Vi hålla på det samvetsgranna och noggranna respekterandet av fördrag på den fullständiga ömsesidighetens grund, och vi förklara att allt meningslöst prat om sovjetisering av de baltiska staterna tjänar endast våra gemensamma fienders och alla antisovjetska provokatörers intressen.» Ang. Finland: »Somliga påstå att Sovjetunionen kräver staden Viborg och den norra delen av Ladoga. Låt oss fastställa att detta är rena påhitt och lögn.»

² Se härom en recension av Sigurd Krook i *Historisk Tidskrift* 1950, h. 1, s. 103 o. ff.

Litteratur

än utländska förebilder ha bestämt hans utveckling både som tänkare och personlighet. Och därvid ha två vändpunkter haft avgörande betydelse. Såsom trogen anhängare till Kristian II, den laglige konungen, fick han på nära håll uppleva Stockholms blodbad, en kris, som märkte honom för livet. Och av den länge beundrade nationelle konungen blev han skymfligen behandlad som landsförrädare, ett än hårdare slag för honom personligen. I en biografi borde väl dessa två episoder bli riktpunkter för framställningen.

Hans politiska åsikter hade med fördel kunnat utförligare återges med citat — eller i nödfall — referat ur hans skrifter, ehuru de kommit till uttryck blott fragmentariskt i olika sammanhang och ingalunda av honom själv framställt systematiskt. En grundtanke hos honom var menige mans rätt att deltaga i statslivet och hävda sin frihet gent emot all godtycklig överhet. Ömsesidighet skulle råda i rättigheter och plikter för furste och folk, och folket kunde taga sin rätt i egna händer. Därutinnan skilde han sig principiellt från sin store lärofader Luther, för vilken allt motstånd mot fursten var en styggelse. Denna Olavus Petris politiska grunduppfattning kommer sålunda knappast till fullt uttryck hos Murray, som dock ägnar stort utrymme åt det politiska skeendet inom och utom landet på Gustaf Vasas tid. Alltför stort kan man tycka, då exempelvis misshälligheterna mellan ärkediakonen Laurentius Andreae (s. 101) och Konrad von Pyhy eller de protestantiska furstarnas i Tyskland stridigheter (ss. 111 och 112) rätt utförligt omtalats utan att detta på något sätt belyser den svenske reformatorns gärning. Ett rent misstag är det, när författaren uppger, att den nya läran på några korta år dragit segrande fram över hela Nordtyskland och att år 1526 blott Lübeck höll fast vid den gamla tron (s. 45). I själva verket höll även det vidsträckta Pommern fast vid påvekyrkan principiellt till 1531 och bröt definitivt med denna först 1534.

Som källa åberopas flestades Messenius' krönika »Scandia illustrata», som dock just ifråga om reformationen ingalunda är pålitlig. Olavus Petris egna verk belysa hans levnadsöden långt säkrare. Så t. ex. röja många av de lidelsefulla utbrotten i hans bekanta predikan mot ederna en förändring och utveckling av hans politiska ståndpunkt, samtidigt som hans statsrättsliga grundtanke just där framträder klart. En jämförelse mellan hans kröningspredikan och denna senare filippik kunde ha givit en åskådlig bild av både tidens och hans egen utveckling. Den hänförde beundraren hade förvandlats till en bitter kritiker av kungens hänsynslösa politik, och den inkvisitoriska innebörden av denna omvälvning har ett allmänpolitiskt intresse vid studiet av svensk odlingshistoria.

Med arbetets populära syfte överensstämmer väl den åskådliga och fängslande berättartonen. För att göra gestalten levande tillägger författaren honom tankar och avsikter, som grunda sig mera på antaganden än historiska källor. Författaren antager sålunda, att Olavus Petri på väg från Tyskland till Strängnäs passerade hemstaden Örebro (s. 17), att han haft verksam del i det motbudande upptråde, som 1526 på schavotten föregick mäster Knuts och biskop Peder Sunnan-

Litteratur

väders avrättning (s. 42), att borgerskapets svar vid Västerås riksdag 1527 formulerats av Olavus Petri (s. 52), att denne även varit författare till en kort därefter utgiven ordinantia, som man alls ej har i behåll, rörande vissa kyrkliga inrättningar, samt att denna ordinantia byggt på någon tysk »Kastenordnung».

Huru vet man allt detta? Även uppgiften (s. 107) att Olavus Petri under rättegången för högförräderi den 2 jan. 1540 klart och tydligt »utan pina och nöd» bekänt sig skyldig, vilar på lösa grunder och är föga trolig.

Den synbaraste yttringen av hans nationella sinne är ju hans insats för svenskt språk, särskilt svensk gudstjänst. Författaren, själv teolog, ser däri hans främsta förtjänst. Reformatorns politiska kamp kommer därigenom något i skymundan.

Att reformatorns kyrkliga gärning fyllt huvuddelen av arbetet, är ju helt naturligt, och man får en rikt facetterad men likväl översiktlig och lättillgänglig bild härav. Hans lutherska rättrogenhet hindrade honom dock ej att utforma en nationell rätts- och statsuppfattning på vad vi skulle kalla demokratisk grund och vida skild från den tyska lutherdomens servila furstedyrkan. Motsatsen mot lärofadern Luther röjes i hans gärning både som historiker och folkupfostrare samt är i själva verket betecknande för Olavus Petris egenart som svensk. Han var framför allt en tolk för inhemska rättstraditioner under en tid, då utländska idéer om en absolut furstemakt hotade att taga överhand. Hans förblivande förtjänst såsom politisk tänkare, till arten skild från de vid kanonisk rätt fasthållande tyska teologerna och med större verklighetssinne, är i föreliggande arbete mindre väl belyst. Skildringen av det politiska spelet kring det nationella kungadömet, även där Olavus Petri ej direkt medverkade, visar dock författarens förtrogenhet med tidens liv. Mångsidigheten och självständigheten hos Olavus Petri har författaren inom arbetets trånga ram förtjänstfullt belyst, ehuru vissa sidor blivit något snävt behandlade.

Allmänheten har mycket att hämta här.

Curt Rohlieb.